

Danmarkshistorien op til 1989 har bl.a. været historien om, hvordan den danske stat skrumpede. Tilbage af det omfattende danske imperium var kun Færøerne og Grønland, og her var hjemmestyreordninger formentlig første skridt på vej mod fuld selvstændighed (hvis oliefund eller andet ellers vil gøre det muligt for de nordatlantiske områder at klare sig uden tilskud fra den danske statskasse).

Det lille Danmark fyldte altså ikke ret meget i verden. Til gengæld fyldte verden meget i Danmark. De nye kommunikationsmidler, tv og internet, sørgede døgnet rundt for at bringe verdens problemer ind på danskernes nethinde. De økonomiske globaliseringsprocesser betød, at danskere samspillede mere med omverdenen end på noget tidligere tidspunkt i historien, og dette økonomiske samspil og de voksende miljøproblemer betød et voksende globalt skæbnefællesskab. Hvad en kineser, en brasilianer, en araber og en inder gjorde, havde også betydning for danskernes tilværelse og fremtidsudsigter.

Også begrebet "danser" var under forandring i slutningen af det 20. århundrede og begyndelsen af det 21. århundrede. En dansker var ikke længere nødvendigvis en person, der talte dansk, havde danske forældre, bedsteforældre og oldeforældre og var vokset op med "den danske kulturarv" og "de danske historiefortællinger". Nu vrimlede det tværtimod med nydanskere (tyrkisk-danskere, pakistansk-danskere, palæstinensisk-danskere, bosnisk-danskere m.m.), der havde andre sproglige og kulturelle forudsætninger og var præget af andre historiefortællinger end gammeldanskernes.

Hvordan reagerede det danske samfund nu på den nye verdenssituation? Lad os starte med udenrigspolitikken, selv om også skellet mellem udenrigspolitik og indenrigspolitik var under hastig forandring i tiden efter 1989.

Aktivistisk dansk udenrigspolitik?

I mange århundreder havde Danmarks udenrigspolitik (og Danmarks eksistens som stat) været bestemt af Danmarks beliggenhed ved indsejlingen til Østersøen og af stærkere magters interesser i at kontrollere dette område eller undgå, at andre gjorde det. Danmarks sikkerhed var på skift blevet truet af Sverige, Storbritannien, Tyskland og efter 1945 Sovjetunionen.

I perioden 1945-89 havde den kolde krig i afgørende grad fastlagt rammerne for Danmarks udenrigspolitik, og medlemskabet af NATO havde i høj grad bestemt Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik. Selv om rammerne havde været snævre, havde de danske politikere dog også lagt stor vægt på FN, på idealerne om en internationale retsorden, der regulerede forholdet mellem staterne og på målsætningen om

universelle menneskerettigheder, der skulle sikre menneskene et værdigt liv overalt på kloden (jf. s.247).

Selv om FN-politikken til stadighed var højt prioriteret i perioden, så var den danske FN-politik dog i afgørende grad underordnet og tilpasset danske sikkerhedsinteresser. Først og fremmest gjaldt det om at holde sig på god fod med de allierede i NATO (herunder USA) og samtidig undgå at vække for meget misnag hos modstanderen, Sovjetunionen. Derfor havde den danske regering også været meget tilbageholdende med at kritisere USA's politik i f.eks. Vietnam, og derfor var kritikken af vestligt støttede diktaturer (som Saudi-Arabien) almindeligvis særdeles forsigtig, og det samme gjaldt kritikken af den kommunistiske verden (jf. fodnotepolitikken s.252).

Efter murens fald

Med østblokkens sammenbrud efter 1989 var staten Danmark pludselig anbragt i en helt ny situation. Der var ikke længere en fjendtlighedsindet stormagt i nabolaget. Nu kunne Danmark arbejde mere offensivt for en styrkelse af FN og den internationale retsorden, og snart opstod den første mulighed. Iraks leder, Saddam Hussein, havde i 1990 angrebet og besat nabolandet, Kuwait, og FN's Sikkerhedsråd havde været beslutningsdygtigt som følge af et usædvanlig gunstigt samarbejds-klima mellem stormagterne umiddelbart efter afslutningen af den kolde krig.

Danmark bakkede op om den af USA ledede FN-aktion mod Saddam Hussein i 1990-91 med korvetten Olfert Fischer, og selv om det militært set var temmelig risikofrit, så var det første gang siden 30-årskrigen (s.82), at danske soldater var blevet sendt i krig i udlandet, uden at det handlede om Danmarks eksistens og grænser. Danmark havde ganske vist også deltaget i FN-aktionen i Korea (1950-53), men dengang stillede man "kun" med et hospitalsskib, Jutlandia.

Mens indgrebet i Irak havde bygget på en Sikkerhedsrådsbeslutning i overensstemmelse med FN-pagten, så var

"Et kort ophold. Danske FN-tropper i Bosnien" (maleri af Thomas Kluge 1998, Frederiksborgmuseet). Et idealiseret billede (de 4 soldater er i øvrigt den samme person!) af heroiske danske soldater i den gode sags tjeneste ophængt i samme museum og med samme formål som 1864-billedet (s.181). Ifølge museets Short Guide "rummer de danske FN-soldater, kampvognen, observationstårnet og ruinmuren kunstnerens personlige udsagn om krigens meningsløshed. Men det fremstiller også de danske troppers bemærkelsesværdige ro og humanitet i løsningen af deres opgave, således som komitéen bag maleriet ønskede det." (1) © Thomas Kluge/billedkunst.dk

situationen mere mudret, da der udrød krige i Eksjugoslavien i 1990'erne. De vestlige lande og Rusland kunne ikke blive enige om holdningen til Serbien og serberne, og Kina var heller ikke til sinds blot at følge vestlige synspunkter. Dermed var Sikkerhedsrådet sat ud af spillet som beslutningstager. Det var derfor USA og NATO og ikke FN, der bombede serberne i Bosnien-Herzegovina i 1994-95 og dermed genemtvang en afslutning på krigen i Bosnien, ligesom det var USA og NATO, der bombede Serbien i 1999, efter at serberne havde foranstaltet en større etnisk udrensning i Kosovo i 1998-99.

Undervejs i Jugoslavien-konfliktens forskellige faser indgik der dog også FN-soldater, og her deltog danske soldater i en FN-fredsbevarende styrke, og i modsætning til tidligere danske FN-styrker var de ca. 1100 soldater udstyret med kampvogne og parat til egentlige fredsskabende opgaver. Og i forbindelse med Kosovo-konflikten indgik et antal danske jagerfly i NATO-flystyrken, selv om der i dette tilfælde ikke var tale om et Sikkerhedsråds-mandat.

Dermed havde 1990'erne resulteret i nogle nye tendenser i dansk forsvars- og udenrigspolitik:

- ❖ **Forsvaret var nu (med beslutningen om opstillingen af den Danske Internationale Brigade i 1993) indrettet på militære opgaver fjernt fra Danmark.**
- ❖ **Det danske samfund var villigt til at sende danske soldater i kamp og risikere deres liv.**
- ❖ **Den danske regering var parat til at deltage i militære operationer, selv om der ikke forelå noget FN-mandat.**

Disse tendenser skulle komme til udfoldelse i Afghanistan og Irak efter årtusindskiftet.

11. september 2001

Med angrebet på World Trade Center i New York og det amerikanske forsvarsministerium, Pentagon, d. 11. september 2001 ændredes konfliktmønsteret i verden. Angrebet, der blev gennemført med fire kaprede passagerfly fyldt med brændstof, kostede ca. 3000 menneskeliv og blev fra amerikansk side tolket som en krigshandling (i stedet for som en kriminel handling): Med denne tolkning var USA for første gang i ca. 200 år blevet angrebet på sit eget territorium af en fremmed magt (al-Qaeda).

USA's reaktion var at erklære "the war on terror", og det første mål var det Taleban-styrede Afghanistan, hvor al-Qaeda havde baser, og hvor lederen, Osama Bin Laden, opholdt sig. Selv om det gennem voldsomme luftbombardementer og med støtte til lokale krigsherter forholdsvis hurtigt lykkedes at vælte Taleban-regimet og indsætte en USA-venlig regering i Afghanistan, var det dog langtfra nok til at skabe stabilitet i området.

Danmark støttede fra starten det amerikanske angreb. Den socialdemokratiske statsminister, Poul Nyrup Rasmussen, tilkendegav, "at Danmark var parat til at gå med hele vejen", og der var umiddelbart enighed om retsgrundlaget for deltagelsen i Afghanistan-krigen. En NATO-allieret, USA, var blevet angrebet, og ifølge NATO-pagten var et angreb på ét land et angreb på dem alle (jf. s.250). Det var altså NATO, der formelt var den handlende organisation som et svar på angrebet på USA, og danske fly var med i angrebsstyrken.

Efterfølgende indgik danske soldater i en fredsskabende NATO-styrke, og Danmark var tilmed et af de lande, der stillede med flest soldater i forhold til indbyggertallet og påtog sig de mest farefulde opgaver (hvad der indtil april

2008 havde resulteret i 15 dræbte danske soldater). Nu var det pludselig de andre NATO-lande, der blev kritiseret for at være fodslæbende (jf. s.251).

Der var fortsat i 2008 særdeles tvivlsomme udsigter for krigen i Afghanistan. Mens det havde været nemt nok for en overlegen vestlig militærmaskine at vælte talebanregeringen, så var det langt sværere at stable et nyt vestligt-orienteret demokratisk regime på benene i et samfund med helt andre forudsætninger – en anden samfunds- og magtstruktur, andre værdier og andre økonomiske interesser (lokalbefolkningens vigtigste landbrugsafgrøde var f.eks. til stor frustration for de vestlige lande opium). Hertil kom, at fremmede styrker hurtigt blev opfattet som besættelsesstyrker i Afghanistan (der havde en lang forhistorie med fremmede besættelser), og at NATO-styrkerne i deres bestræbelser på effektivt at bekæmpe talebanere og al-Qaeda-tilhængere ofte måtte foretage handlinger, der medførte civile tab og ødelæggelser – ikke mindst fordi talebanerne som andre guerillakrigere blandede sig med lokalbefolkningen.

Derfor kom forholdene i Afghanistan på mange måder til at ligne de samtidige forhold i Irak.

Den nye Irak-krig

Den såkaldte krig mod terror kom nemlig ikke kun til at omfatte Afghanistan.

På den ene side rystedes verden i de følgende år af en række selvmordsaktioner – udført eller inspireret af al-Qaeda (bl.a. Bali 2002, Madrid 2004, London 2005) og endnu flere planlagte, der blev afsløret på forhånd af de vestlige landes efterretningstjenester (herunder af den danske).

På den anden side udvidede USA selv listen over lande, som kunne tænkes at støtte den internationale terrorisme eller udgøre en trussel mod USA.

Den amerikanske præsident, George Bush, talte således om ondskabens akse (Irak, Iran og Nordkorea) og brugte også begrebet slyngelstater, der udover de tidligere nævnte stater også omfattede kandidater som Libyen, Syrien, Sudan, Yemen og Cuba. Opgøret med Irak var første punkt på denne dagsorden.

Irak-problemet var ikke blevet løst med den første Golfkrig i 1990-91. Siden denne krigs afslutning havde Sikkerhedsrådet krævet, at Irak skulle tilintetgøre sine masseødelæggelsesvåben, som i hvert fald omkring 1990 omfattede giftgasser, som landet havde brugt i 1980'erne i krigen mod Iran og imod landets egne indbyggere (kurderne) i Nordirak. FN havde derfor krævet ret til at sende våbeninspektører til landet for at kontrollere, at Irak fulgte påbuddet. Undervejs var der hyppigt problemer i forholdet mellem FN og Irak på grund af chikane af våbeninspektørerne, og FN havde bl.a. forsøgt at tvinge regimet til samarbejde gennem økonomiske sanktioner, der dog først og fremmest gik ud over den irakiske civilbefolkning. Under en tilspidset situation i 1998 havde USA og Storbritannien tilmed straffet Irak med et omfattende luftbombardement. Irak-konflikten og diktatoren Saddam Hussein havde altså været på den internationale dagsorden længe før 11. september 2001.

På baggrund af "krigen mod terror" satte USA igen fokus på Iraks mulige masseødelæggelsesvåben med den begrundelse, at de udgjorde en trussel mod naboerne (herunder Israel og venligtsindede arabiske oliestater) og kunne komme til at udgøre en trussel mod USA, hvis våbnene blev stillet til rådighed for f.eks. al-Qaeda. Hertil kom, at Saddam Hussein var en grusom diktator, der undertrykte sit folk på blodigst vis, nægtede at rette sig efter FN's resolutioner og efter amerikansk opfattelse

Vil eftertidens historikere beskrive Anders Fogh Rasmussen som præsident George Bush' ven og partner eller snarere som hans lille nyttige "skødehund", som nogle i den danske debat kaldte ham? Her er de to fotograferet sammen 8. juni 2006 på præsidentens landsted i Camp David.

burde have været fjernet allerede under den 1. Irakkrig.

I 2002 lykkedes det USA i Sikkerhedsrådet at få tilslutning til en ny FN-resolution med skærpede krav til Irak herunder krav om, at våbeninspektørerne skulle vende tilbage og have fuld handelfrihed til at søge efter masseødelæggelsesvåben. I 2003 brød enigheden imidlertid sammen i Sikkerhedsrådet, da man skulle vurdere det irakiske regimes samarbejdsvilje og våbeninspektørernes hidtidige resultater. USA og Storbritannien, der gennem måneder havde trukket tropper til regionen og gjort sig parat til angreb, inden sommerheden satte ind, mente, at tiden var løbet ud: at Saddam Hussein havde vist

sin manglende samarbejdsvilje, og at det nu var nødvendigt at anvende magt for at gennemtvinge en afvæbning af Irak. Et flertal i Sikkerhedsrådet (med bl.a. Frankrig, Rusland, Kina og Tyskland) ønskede derimod, at våbeninspektørerne skulle have længere tid til deres arbejde.

Trods denne situation i Sikkerhedsrådet valgte USA (med en koalition af såkaldte "villige" lande bag sig) at gå sine egne veje. Efter at have givet Saddam Hussein et 48-timers ultimatum, startede USA og Storbritannien d. 20. marts 2003 et storangreb på Irak fra luften og til lands, der i løbet af 3 uger resulterede i en erobring af Bagdad og Saddam Husseins fald. Endnu engang

havde den amerikanske krigsmaskine vist sin militære effektivitet. I den USA-ledede koalition deltog bl.a. Danmark, der stillede med ubåden "Sælén" og korvetten "Olfert Fischer", der skulle patruljere ud for Iraks sydkyst. Med sin aktive krigsdeltagelse havde Danmark valgt en anden kurs end de andre nordiske lande og de fleste af sine EU-partnere.

Det skulle hurtigt vise sig, at den danske regering – uden Sikkerhedsrådets godkendelse og tilmed på grundlag af et snævert flertal i Folketinget – havde ladet sig trække ind i et højst tvivlsomt projekt. Irak-krigen udviklede sig nemlig i de følgende år til en katastrofe for USA (og dets allierede):

- ❖ Selv om USA på forhånd havde fremlagt "beviser" for, at Saddam Hussein havde masseødelæggelsesvåben, så viste påstanden sig at være falsk, og krigsgrundlaget var altså fra starten problematisk.
- ❖ Den umiddelbare irakiske begejstring for Saddam Husseins fald afløstes hurtigt af borgerkrigsagtige forhold med titusinder af dræbte civile. Mange irakere flygtede til udlandet, og der var ikke meget, der tydede på, at Irak var på vej mod stabilitet og et bæredygtigt demokrati. Dermed var en storstilet amerikansk plan faldet til jorden. Den gik ud på at gøre Irak til et demokratisk centrum, hvorfra demokratiet efterfølgende ville sprede sig til hele det olierige Mellemøsten.
- ❖ I takt med den indre opløsning i Irak og de hårdhændede amerikanske reaktioner på militære trusler rettedes den irakiske vrede i stigende grad mod amerikanerne og deres allierede, og al-Qaeda, der ikke tidligere havde samarbejdet med Irak, fik nu gunstige betingelser for at operere inden for Iraks grænser.

Over for hjemlige kritikere slog regeringen på, at den militære aktion ganske vist ikke var igangsat af Sikkerhedsrådet, men at den dog var i overensstemmelse med Sikkerhedsrådets 2002-beslutning, og at der desuden var tale om en humanitær intervention mod Saddam Husseins rædselsregime. Anders Fogh Rasmussen inddrog også et længere historisk perspektiv i sit forsvar for regeringens politik. Mens Danmark under 2. Verdenskrig havde ladet andre udkæmpe kampen for frihed og demokrati, skulle Danmark nu aktivt deltage i denne kamp. (jf. s.245).

Efter den militære sejr over Saddam Hussein fik regeringen i første omgang fastere grund under fødderne, idet koalitionens nu fik et mandat fra FN's sikkerhedsråd til sin tilstedeværelse i Irak. Det indenlandske parlamentariske grundlag styrkedes også, idet Socialdemokratiet nu gav sin støtte til, at danske soldater i en periode skulle bidrage til opretholdelse af ro og orden og genoprettelse af infrastruktur og civilsamfund i det sydlige Irak. Det viste sig imidlertid stadig sværere at argumentere for, at de udenlandske (herunder de danske soldater) bidrog til en positiv udvikling, og både den hjemlige og den internationale kritik voksede. En række af koalitionens lande begyndte at trække deres tropper hjem, og i 2007 blev også de ca. 500 danske soldater trukket hjem.

Mens regeringen selv udlagde sin politik som et brud på mere end 100 års passiv dansk tilpasningspolitik (s.235), var forskerne ikke så sikre. Måske var den tilsyneladende aktivisme blot en ny tilpasnings- og halehængspolitik, hvor Danmark (i modsætning til de fleste andre europæiske stater) havde valgt at lægge sig tæt op ad den altdominerende stormagt, USA? (2)

Snart skulle forskere, iagttagere og politikere få endnu et par spændende problemstillinger at diskutere, nemlig

den såkaldte Muhammedkrise/karikaturkrise og de første eksempler på planlægning af terroraktioner i Danmark.

Muhammed-krisen

I 2006 rantes Danmark af en udenrigspolitisk krise, som ikke lignede noget, landet havde oplevet i sin 1000-årige historie.

Pludselig var Danmark hovedemnet på alle verdens tv-kanaler, og en bølgebevægelse af demonstrationer og flagafbrændinger skyllede bogstaveligt talt hen over kloden – kulminerende med afbrændinger af de danske ambassader i Syrien og Libanon og angreb på ambassaden i Iran. Samtidig blev danske varer boykottet i den arabiske verden.

Hvad i alverden foregik der?

Forhistorien var et antal karikaturtegninger i Jyllandsposten af profeten Muhammed og en afvisning fra den danske statsminister om at holde møde med ambassadørerne fra 11 muslimske lande. Statsministerens begrundelse for afvisningen var, at regeringen ikke kunne blande sig i, hvad en avis bragte. Samtidig bar en gruppe herboende muslimer brænde til bålet ved at rejse til Mellemøsten og præsentere Jyllandspostens og andre tegninger for ledende religiøse kredse.

Når sagen eksploderede i den muslimske verden, hang det uden tvivl sammen med, at der også var andre dagsordener på spil i de mellemøstlige lande, og at den religiøse krænkelse kunne bruges til at fremme egne interesser i interne magtkampe, og når sagen overhovedet opstod og eskalerede i Danmark, hang det givetvis tilsvarende sammen med spændinger i det danske samfund i forbindelse med indvandrerproblematikken (jf. s.366).

For det sekulariserede Danmark var karikaturkrisen også et alvorligt lærestykke om den nye globale verdensor-

den og om religionens betydning på den internationale scene. Danmark fik således kun forbeholden støtte fra USA, EU og FN's generalsekretær under krisen, og støtten var ledsaget af belærende bemærkninger om, at ytringsfriheden ikke omfattede retten til at krænke andres religiøse følelser.

På den hjemlige scene rasede debatten om, hvordan begivenhedsforløbet skulle fortolkes. Skyldtes det hele en betændt dansk indvandrerdebat og en unødvendig provokation fra en avis med fremmedfjendske holdninger forstærket af en unusikalsk statsminister, der ikke i tide udnyttede mulighederne for at lægge låg på sagen ved at holde møde med ambassadørerne og gyde olie på vandene?

Eller handlede det om, at ytringsfriheden var truet, og at religion var ved at mase sig ind i det offentlige rum og rulle sekulariseringen tilbage? Kunne en hvilken som helst person eller religiøs bevægelse bruge påståede, krænkede religiøse følelser til at sætte grænser for f.eks. kunstnerisk udfoldelse eller litterære produktioner? Skulle en historiebogsforfatter nu tænke sig om en ekstra gang, før han skrev om et religiøst emne, og før han valgte illustrationer? Eller handlede det blot om, at man (i en overgangsperiode) skulle tage lidt hensyn til en klemt minoritet, som endnu ikke havde vænnet sig til den ubegrænsede vestlige ytringsfrihed?

Uanset, hvordan man stillede sig til ovennævnte spørgsmål, så var det åbenlyst, at også indre danske spørgsmål og konflikter nu under særlige omstændigheder kunne komme på den globale dagsorden. Ligesom det globale i medietidsalderen var blevet lokalt, kunne det lokale også blive globalt!

For danske politikere, firmaer og privatpersoner var det som sagt et chok pludselig at opleve et sådant udbrud af

vrede. De danske regeringer havde længe talt om "Danmark som foregangsland" og med stolthed fremhævet både det danske samfunds indretning og den uegennyttige udenrigspolitik med støtte til FN, ulandsbidrag, fredsiniciativer m.m., ligesom turistindustrien havde "brandet" Danmark som eventyrland.

For statsminister Anders Fogh Rasmussen var den vigtigste lære nok, at den egenrådighed og selvsikkerhed (eller magtarrogance, som nogle kritikere kaldte det) man kunne tillade sig at optræde med på den hjemlige scene, hvis man havde Folketingets flertal og vælgerne bag sig, ikke kunne overføres til den internationale scene, og da slet

ikke, hvis man kun var statsminister i et lille land. Afvisningen af at mødes med ambassadørerne fra den muslimske verden var en særdeles uklog regeringshandling, fordi den signalerede manglende respekt for disse lande. Da den svenske borgerlige statsminister to år senere fik en tilsvarende karikaturkrise, skyndte han sig at indkalde de muslimske landes ambassadører til et forsoningsmøde.

Med deltagelsen i Irak- og Afghanistan-krigene og med karikaturkrisen var det lille eventyrland også blevet et nærliggende mål for islamistisk terror, og samtidig havde Danmark i de foregående årtier fået et stort muslimsk

Dannebrog afbrændes i Pakistan.

For det lille lands indbyggere var det en både forbløffende, chokerende og surrealistisk oplevelse at være mål for millioner af muslimers vrede og milliarder af tv-seeres opmærksomhed. Danmark fik her sine "15 minutters berømmelse". Efter en kort stormfuld periode forsvandt opmærksomheden, og det danske udenrigsministerium kunne så gå i gang med at udbedre de evt. mere varige skader på Danmarks omdømme. I starten af 2008 kom der dog en ny bølge af demonstrationer, flagafbrændinger og boykotopfordringer i den muslimske verden, efter at danske aviser havde genoptrykt en af Muhammed-tegningerne. Anledningen var mordtrusler mod en af tegnerne.

